

Що стосується обсягу торгівлі просом в Україні, то у 2011 році він становив 36,0 тис. т, причому це лише експорт, бо імпорт цього року був взагалі відсутній. За останні 7 років експорт проса коливався від 8,4 до 57,8 тис. т. Рекордно низький показник було зафіксовано у 2007 році, що пов'язано з одержанням Україною цього року найменшого врожаю за останні 20 років, який у повному обсязі (8,4 тис. т) продали країнам Європи.

Імпорт проса у період з 2005-2011 років спостерігався лише у 2007 та 2008 роках, проте й тут його обсяги були не надто великі: відповідно 1,72 тис. т придбані Російською Федерацією та 0,02 тис. т – Польщею.

Отже, можна констатувати, що у світовій торгівлі гречки спостерігається відчутне коливання експорту й імпорту, основною причиною чого є коливання обсягів світового виробництва. Останніми роками загалом торгівля зменшується через світове скорочення виробництва. При цьому експортних опе-

рацій у середньому на 35% менше, ніж імпортних.

Обсяги світової торгівлі просом із року в рік коливаються. Вони невеликі (у середньому близько 615,0 тис. т на рік) та залишаються незмінними. Така ситуація склалася через невизначеність щодо попиту й пропозиції даної культури.

Аналізуючи обсяги поставок сорго, можна зазначити зменшення торговельних операцій. Імпорт з 2007/08 по 2010/11 МР знизився на 36%, експорт – на 33%. Зниження експорту, передусім, пов'язане зі збільшенням у країнах внутрішнього попиту на сорго як корму для тварин.

Лише у світовій торгівлі рису намітилася позитивна тенденція. Збільшення обсягів торгівлі відбулося через велику кількість наявних запасів в основних країнах-експортерах і нижчі світові ціни на зовнішньому ринку.

Досліджено експорт та імпорт круп'яних культур, вивчено стан міжнародної торгівлі ними. Розглянуто обсяги експортно-імпортних операцій круп'яних культур в Україні.

Исследован экспорт и импорт крупяных культур, изучено состояние международной торговли ими. Рассмотрены объемы экспортно-импортных операций крупяных культур в Украине.

An article studies export and import of the grain crops, examines the state of international trade of the grain crops. The volume of export-import operations of the grain crops in Ukraine is considered.

*

**Б.В. ДУХНИЦЬКИЙ, молодший науковий співробітник
Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”**

Перспективи інвестування аграрного сектору України іноземними компаніями

Тривала нестабільність української економіки поглиблює кризу в соціально-економічній сфері. Наявний потенціал галузей національного господарства й досі не використовується на повну потужність. При очевидній нестачі внутрішніх ресурсів для структурних змін в економіці все більшого значення набуває залучення коштів з-за кордону (іноземних інвестицій). Однак їхні обсяги на нинішній час набагато менші від очікуваних і зростають повільними темпами.

Дослідженнями інвестиційних процесів займалися В. Федоренко, І. Бланк, М. Прохорова, М. Кісіль, В. Рокоча, О. Данілов, Дж. Розенберг. Питання залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в аграрний сектор України висвітлили у своїх працях А. Гайдучий, В. Ковальов, Г. Сеніна, М. Кропивко, Т. Мацибора. Хоча нині правова система України складається з понад 100 нормативних документів, що регулюють інвестиційну діяльність, вітчизняне законо-

давство у цій сфері все ще залишається недосконалим.

Станом на 01.01.2012 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив 49,4 млрд дол. З понад 100 країн світу, від яких до нас надійшли інвестиції, основними інвесторами в українську економіку є Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Росія, Австрія, Велика Британія, Франція. Разом їхня частка дорівнює фактично 3/4 прямих іноземних інвестицій.¹

У галузевому розрізі (рис.) найбільше інвестицій вкладено у фінансову діяльність

(33%), промисловість (майже 31%, в основному в металургію, виробництво харчових продуктів, добувні галузі, хімічну й нафтохімічну промисловість, машинобудування), операції з нерухомістю та оренду (більше 11%), торгівлю й ремонт (понад 10%), будівництво (6%), транспорт і зв'язок (близько 4%). Разом ці сфери поглинають 95% зарубіжних капіталовкладень. На жаль, сукупні обсяги іноземних інвестицій у сільське господарство, мисливство та лісове господарство дуже малі (1,6%) та є одними з найменших серед усіх галузей.

Галузевий розподіл іноземних інвестицій в економіці України на 01.01.2012 (за даними Держслужби статистики), млн дол. США

Варто зазначити, що за період незалежності у відносинах між нашою державою й зарубіжними компаніями не спостерігалися системність і плановірність. Постійна нестабільність як причина та наслідок економічної кризи, що триває, тільки поглиблювала численні деструктивні процеси в економіці. Була відсутня чітка стратегія залучення іноземних інвестицій, їхнє надходження відбувалося хаотично, періоди піднесення чергувались із періодами спадів. Часто підвищення активності іноземних інвесторів було пов'язане зі зростанням їх очікувань, які потім не виправдовувалися повною мірою. Не проводився поглиблений аналіз потреб галузей в інвестиціях, а також не було прозорої правової системи з регулювання діяльності іноземних компаній.

Як наслідок, нинішні показники залучених коштів з-за кордону повною мірою ха-

рактеризують ситуацію, що склалася. Загальний обсяг іноземних інвестицій в Україні в кілька разів нижчий від необхідного рівня для стабільного розвитку економіки (за деякими оцінками, близько 40 млрд дол. США щорічно). Також він поступається аналогічним показникам та іноземним інвестиціям на душу населення не тільки в провідних країнах світу, а й у сусідніх країнах Центральної та Східної Європи.

Глобальні процеси, які останнім часом активно розвивались у світовій економіці, далеко не повною мірою відобразились у нас. Іноземні фірми не поспішали розпочинати тут свою діяльність. Нині загальна присутність транснаціональних компаній в Україні є дуже низькою (для порівняння, за останніми даними, Чехія – 72000, Угорщина – 26000, Польща – 14500, Бразилія – 4500,

¹ Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Китай – 290000, Росія – 1176, Німеччина – 18000, Велика Британія – 16000, Україна – 368 філій ТНК).¹

Для іноземних інвесторів основною причиною вкладення коштів в Україну стала її відкритість після здобуття незалежності, широкі можливості для освоєння нової транзитивної економіки й прагнення закріпитися на її майже 50-мільйонному ринку. Важливу роль зіграла відносна дешевизна робочої сили. Значні сировинні ресурси та непогана прибутковість інвестиційних проектів (на рівні 20% і вище) також сприяли активнішому залученню коштів з-за кордону.

Серед транснаціональних компаній, що працюють в Україні, є відомі у світі, які представляють різні сфери економічної діяльності. Багато підприємств пов'язані з агропромисловим комплексом, займаючись виробництвом та переробкою продовольчої продукції, напоїв, постачанням насіння, засобів захисту рослин, сільськогосподарської техніки, організацією продуктових мереж.

Так, у виробництві й торгівлі зерновими культурами вже відносно давно функціонують великі зарубіжні сільськогосподарські корпорації Glencore, Cargill, Alfred Toepfer, Louis Dreyfus, Soufflet Group, Bunge та інші. Виробництво зернових здійснюється в основному українськими компаніями, які повною мірою забезпечують внутрішнє споживання і значні обсяги на експорт. Дещо інша ситуація з експортом зернових, де українські й іноземні трейдери конкурують між собою.² Хоча іноземні оператори мають налагоджену систему збуту за кордоном і необхідний практичний досвід, в їхній діяльності є негативні моменти. Міцні їхні позиції на українському трейдерському ринку певною мірою стримують розвиток вітчизняних компаній, доступ яким фактично заблокований. Також засилля трейдерських організацій зумовлює нерівномірний розподіл прибутків, адже більша їхня частина надходить не безпосереднім виробникам, а, власне, торговцям.

Ринок виробництва насіння олійних культур та рослинної олії також поділений між кількома компаніями. Основними іноземними операторами тут є Серна (дочірня фірма компанії Glencore), Cargill, Bunge і Alfred Toepfer, що експортують соняшник і сою.³

Взагалі, на ринку зернових та олійних культур склалася багато в чому подібна ситуація. Тут доволі значна кількість виробників і експортерів вітчизняного й іноземного походження, які конкурують між собою схожими методами. Для зміцнення позицій компанії або купують вже існуючі підприємства, або будують нові виробничі потужності.

У тісно пов'язаних галузях поставки насінневого матеріалу та засобів захисту рослин на український ринок домінують міжнародні компанії, які прийшли до нас у перші роки незалежності й до цих пір утримують лідируючі позиції. Серед постачальників насіння виділяються Pioneer, Monsanto, Syngenta, а серед виробників засобів захисту рослин – Bayer, BASF, DuPont. Останні тенденції в цій сфері вказують на те, що компанії переважно займаються не одним, а двома цими напрямками, тобто виробляють як насіння, так і засоби захисту рослин.

Невтішна ситуація склалася також на ринку сільськогосподарської техніки та обладнання, де абсолютна більшість продажів припадає на іноземні компанії. У відсотковому відношенні понад 90% ринку належить зарубіжним транснаціональним компаніям. Це наочно демонструє уподобання національних агрохолдингів, які віддають перевагу використанню більш надійної й економічно вигіднішої зарубіжної техніки.⁴

Галузь виробництва харчових продуктів має стабільну позитивну динаміку ще з перших років незалежності. Вона певний час залучала одні з найвищих обсягів іноземних інвестицій у народному господарстві. Тут діють всесвітньо відомі компанії, які вкладають свої кошти у купівлю та переоснащення вітчизняних підприємств, а також українські виробники, які теж мають міцні позиції. І хоча останніми роками частка за-

¹ World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unctad.org/en/docs/wir2009_en.pdf.

² Итоги экспорта зерна из Украины и рейтинги экспортеров за 10 мес.2011/12 МГ (июль – апрель) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hlib-invest.com.ua>.

³ Крупнейшие экспортеры подсолнечного масла, масличных и шрота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukroliya.kiev.ua/news/17872>.

⁴ Рынок сельхозтехники в Украине в 2011 году растет на 64% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=20876>.

лучених інвестицій у харчову галузь знизилася, вона залишається однією з найпривабливіших для фінансових вливань через високу ліквідність.

У сегменті кондитерської продукції лідируючі позиції належать українським виробникам “Рошен”, “Конті”, “АВК”, “Житомирські ласощі” та інші, які займають майже 2/3 ринку. Є серед виробників і ТНК такі, як корпорація “Nestle” (їй належить Львівська кондитерська фабрика “Світоч”) та “Kraft Foods” (придбала Тростянецьку шоколадну фабрику “Україна”). Обидві компанії приділяють особливу увагу якості продукції, одними з перших запровадили міжнародні стандарти, а також використовують новітні технології, реконструюють і вводять нові виробничі лінії.

Серед виробників молока та молочних продуктів є великі іноземні компанії (“Dapone”, “Юнимилк”, “Lactalis”, “Вимм-Билль-Данн”) й українські підприємства (“Західна молочна група”, “Люстдорф”, “Галичина”, “Рейнфорд” та ін.). Зарубіжні виробники входять в українську економіку через купівлю діючих молочних підприємств. Особливістю даного ринку є те, що компанії не утримують молочні стада, а закупають молоко для подальшої переробки. Варто зазначити, що на внутрішньому ринку національні виробники доволі успішно конкурують із транснаціональними через можливість демпінгу. Стосовно експорту, іноземні компанії фактично повністю зосередили його в своїх руках, наші підприємства внаслідок значної невідповідності якості продукції світовим стандартам позбавлені такої можливості не тільки нині, а й у найближчій перспективі.

Коротко характеризуючи ринок алкогольних і безалкогольних напоїв, відзначимо його стабільність, наявність потужних українських (“Nemiroff”, “Хортиця”, “Оболонь”, “Росинка”, “IDS Group”) та міжнародних виробників (“PepsiCo”, “Coca-Cola”, “Sun-InBev”, “BBH”), високу експортну орієнтованість і відповідність якості продукції найвищим стандартам. Спосіб виходу цих компаній на український ринок традиційний – купівля діючих вітчизняних заводів, їхня модернізація й переоснащення. В цілому дана галузь зберігає розумний баланс транснаціо-

нальних і вітчизняних виробників із переважанням останніх у більшості груп напоїв.

Ситуація, що склалася в українській агропромисловій галузі, потребує чітких та конкретних заходів для свого вирішення. З метою поліпшення інвестиційного клімату необхідно проведення відповідної політики за найповнішого патронату держави як гаранта дотримання законності. Передусім варто відрегулювати й удосконалити законодавство. Важливо забезпечити дійсне, а не формальне, виконання юридичних норм, які суттєво спрощують процес реєстрації підприємств, сприяють реалізації інвестиційних проектів і чітко визначають повноваження контролюючих органів. Часті зміни законодавства, недостатній захист права приватної власності не додають впевненості вітчизняним та іноземним інвесторам, відтак для них існує значний ризик втрати коштів. Щоб якось поліпшити цю ситуацію, Україна намагається приєднатися до вже існуючих договорів і організацій. Іноземці часто не можуть розібратися у тому, на які саме закони орієнтуватися й чи вони, власне, діють на сучасному етапі. Мав би сенс випуск спеціальних збірників для іноземних бізнесменів, де б чітко роз'яснювалися правила ведення підприємницької діяльності для них конкретно в Україні з наведенням необхідних законів. Можна також розробити власні законопроекти або доповнити вже існуючі у сфері регулювання діяльності корпорацій. Оптимальним, як показує світова практика, є уніфікація «правил гри» для національних та іноземних фірм.

Варто стимулювати зарубіжні інвестиційні проекти наданням різноманітних преференцій потенційним вкладникам через зміну ставки податку на прибуток у бік її зменшення, надання спеціальних податкових канікул терміном на 3 або 5 років, які дають змогу повністю звільнити підприємство від сплати податків на певний період з метою прискорення його розвитку.

Однією з форм залучення іноземного бізнесу в Україну можуть стати концесійні відносини, які нині фактично взагалі не використовуються. Концесія передбачає партнерство між державою і приватними компаніями, при якому об'єкти державної власності (природні багатства, підприємства, будівлі і т.д.) передаються на визначений строк

бізнесовим структурам через одержання ними права на експлуатацію за сплату до державного бюджету єдиного чи періодичних внесків. Об'єктами концесії зазвичай виступають такі, що не підлягають приватизації. Зокрема, в Україні віддання в концесію державних земель і підприємств аграрного сектору могло б стати дієвим розв'язанням проблеми ефективного управління ними. До того ж, останнім часом у світі концесія набуває дедалі більшої популярності, й до цих відносин залучаються нові галузі та сфери економіки багатьох країн.

У галузях зернових і олійних культур вітчизняні підприємства набули вже достатнього досвіду не тільки виробництва, а й переробки та збуту. Відсутності коштів тут не спостерігається, українські підприємства мають достатні фінанси, тому особливого сенсу в широкому залученні іноземних інвесторів немає. Хоча у будівництві зернозберігальних елеваторів і нових олієпереробних підприємств інвестиції й технології ТНК можуть значно допомогти.

Ринок насіння та засобів захисту рослин на нинішній час в Україні повністю контролюється зарубіжними транснаціональними компаніями. Така ситуація спостерігається й на світовому ринку, тому розраховувати на швидкі зміни акцентів не доводиться. Однак Україна має добрі передумови для розміщення на своїй території великих селекційних центрів як регіональних відділень провідних світових компаній.

Особливість ринку сільськогосподарської техніки полягає у тотальному домінуванні іноземних фірм. Навіть у такому становищі галузь має кілька напрямів для подальшого розвитку. Зокрема, зарубіжна сільгосптехніка потрапляє в Україну через наші підприємства-дистриб'ютори. Для українського аграрного сектору економічно доцільніше заохотити ТНК-виробників розміщувати на нашій території підприємства з виробництва (складання) техніки. Таким чином, будуть створені нові робочі місця в галузі, стануть доступнішими зарубіжні технології, а для іноземних компаній безпосередні прямі продажі на цільовому ринку замінять необхідність експорту.

Найбільш необхідним і бажаним є залучення транснаціональних компаній у тваринницьку галузь. Постійне скорочення по-

голів'я сільськогосподарських тварин, значний спад обсягів виробництва м'ясної та молочної продукції й мінусова рентабельність галузі роблять її малопривабливою для інвесторів. Хоча передумови для поліпшення в галузі все одно існують. У світі є потужні виробники тваринницької продукції, діяльність яких поширюється в різних регіонах (навіть PepsiCo має у власності тваринницькі ферми). Україна з її багатими ресурсами для ведення тваринництва не повинна залишати галузь у такому стані. Першочерговими напрямками для одержання інвестицій мають стати м'ясне й молочне скотарство, свинарство, вівчарство, особливо у тих регіонах, де вони традиційно були добре розвинені.

Ще один важливий аргумент на користь зростання аграрної галузі України можна визначити на основі прогнозів Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО). Відповідно до них, у 2050 році чисельність населення планети перевищить 9 млрд осіб, а це означає, що необхідно буде для них додатково виробляти багато продовольства (нині населення планети становить приблизно 7 млрд осіб). Отже, будуть потрібні території (країни), на яких можливо було б одержувати високопродуктивні врожаї сільськогосподарських культур. Однією з таких держав є Україна з її надзвичайно вигідним географічним розташуванням і величезним природно-ресурсним потенціалом, який не використовується на повну потужність. Якщо до родючості українських земель додати останні досягнення селекції зі вражаючою врожайністю, які добре зарекомендували себе в гірших кліматичних умовах, відповідну систему внесення добрив та управління виробничим процесом, можемо розраховувати на справді рекордні валові збори врожаю. За такої ситуації в державі мають працювати великі аграрні холдинги з України і зарубіжні ТНК, яким для ведення діяльності потрібно буде інвестувати значні кошти не тільки в аграрний сектор, а й в інші галузі економіки. Розмір можливих інвестицій в такому випадку має суттєво зрости.

Таким чином, в умовах нестачі внутрішніх ресурсів усе очевиднішою стає необхідність залучення в економіку інвестицій з-за кордону. Серед усіх можливих джерел надходжень коштів одним із перспективні-

ших є інвестиції транснаціональних компаній. Виходячи на зарубіжні ринки заради досягнення власних цілей, ТНК водночас є найбільш потужними та бажаними інвесторами для приймаючих країн. Їхній ресурсний потенціал, багатий економічний досвід і стійкість до криз створюють додаткові переваги над однонаціональними компаніями. Лише великі компанії з їхніми фінансовими ресурсами як інвестиційні вкладення здатні повною мірою впроваджувати новітні технології, світові стандарти господарювання, найкращу сільськогосподарську техніку, залучати висококваліфікованих менеджерів і спеціалістів-аграрників. Вони мають кращі можливості об'єднати велику кількість існуючих нині приватних товаровиробників у центри з переробки та реалізації.

Отже, поряд із загальновідомими перевагами (інвестиційні вкладення, податкові платежі в бюджет, створення нових робочих

місць, модернізація виробництва) ТНК в аграрній сфері нашої країни мають такі ж недоліки (виснаження земель сільськогосподарського призначення, усунення українських виробників, використання шкідливих речовин). Світові транснаціональні компанії внаслідок свого незначного представництва поки що не здатні проводити якісні структурні зміни в галузі агропромислового виробництва нашої країни, їхній вплив відчутний, але не вирішальний. Аграрний сектор України потребує іноземних інвестицій, вже тривалий час залишаючись галуззю з найбільш нереалізованим потенціалом. Першочерговим завданням держави при цьому є створення позитивного іміджу аграрної галузі України перед потенційними інвесторами, але для цього необхідні лібералізація підприємницької діяльності й удосконалення економічного законодавства.

Проаналізовано сучасний стан надходження інвестицій в економіку України. Розглянуто діяльність транснаціональних компаній у різних сферах вітчизняного агропромислового комплексу, запропоновано бажані напрями в ньому для залучення інвестицій ТНК. Надані рекомендації для поліпшення інвестиційного клімату в аграрній галузі.

Проанализировано современное состояние поступления инвестиций в экономику Украины. Рассмотрена деятельность транснациональных компаний в разных сферах отечественного агропромышленного комплекса, предложены желаемые направления в нем для привлечения инвестиций ТНК. Даны рекомендации для улучшения инвестиционного климата в аграрной отрасли.

In the article the current state of investments in the economy of Ukraine is analysed. An activity of transnational companies in the different spheres of agroindustrial complex is considered. The desired directions for bringing investments of TNC are suggested. Recommendations for the improvement of investing situation in agrarian industry are given.

* * *

**О.П. КОМАРНИЦЬКА, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України**

Цінові тенденції на світових ринках продовольства: виклики для України

Сучасна глобалізаційна модель розвитку світової агропродовольчої системи, заснована на міжнародному поділі праці, не здатна стабільно функціонувати, уникаючи дисбалансів, що пов'язано із суттєвим впливом природно-кліматичного фактора на виробництво й обіг продовольства, специфікою виробничих циклів, нестійкістю та непередбачуваністю продовольчої кон'юнктури.

Загострення світової продовольчої кризи, формування негативних для споживачів

прогнозів щодо подальшої цінової динаміки на ринку агропродукції актуалізують питання забезпечення продовольчої безпеки для переважної більшості країн світу, у тому числі й в Україні.

Проблемам світової продовольчої кризи та її впливу на український ринок сільськогосподарської продукції і продовольства приділяють увагу в своїх дослідженнях багато учених-економістів, серед них